Περιεχόμενα

Πρόλογος 11
Συγγραφείς του τόμου 17

Γνωστικές, γλωσσολογικές και πολιτισμικές συνιστώσες και προεκτάσεις του αναδυόμενου γραμματισμού

Έρευνα σχετικά με τα κίνητρα για ανάγνωση στη νέα παγκόσμια εποχή. Τι γνωρίζουμε, τι πρέπει να γνωρίζουμε και γιατί έχει σημασία
Linda Gambrell 21
Η ανάπτυξη της ανάγνωσης στις διάφορες γλώσσες
Usha Goswami 39
Αναγνωστικές δυσκολίες και γνωστική εκπαίδευση: Ανάπτυξη προγραμμάτων παρέμβασης στη βάση της αρχής ροπής-θεραπείας
Τιμόθεος Κ. Παπαδόπουλος 59
Γλωσσικές στρατηγικές κατά την κατάκτηση της ανάγνωσης στην Α΄ τάξη του δημοτικού σχολείου
Ευγενία Μαγουλά & Κυριακή Φουφουδάκη 79
Η σχέση μεταξύ της αυτόματης κατονομασίας και της αναγνωστικής αποκωδικοποίησης στην Α΄ τάξη του δημοτικού σχολείου
Φαίη Αντωνίου & Αντωνία Πατσιοδήμου 93
Η ιδιοσυγκρασία του παιδιού ως προγνωστικός παράγοντας της ανάπτυξης της πρώιμης ανάγνωσης
Πόπη Κασσωτάκη-Ψαρουδάκη 107

Αναδυόμενος γραμματισμός – οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον

Πρώιμοι αναγνώστες στην προσχολική και σχολική τάξη: Συνεντεύξεις με τους γονείς και τις εκπαιδευτικούς
Ευφημία Τάφα 125

Διερεύνηση της σχέσης νηπιαγωγών-γονέων στην προώθηση του γραμματισμού στο νηπιαγωγείο.
Νικολέττα Γκλιάου-Χριστοδούλου 157
Πρώιμος γραμματισμός: Απόψεις, εμπειρίες και σχετικές διδακτικές προσεγγίσεις των εκπαιδευτικών
Στέλλα Κουτσουράκη 175
Η συγκρότηση των αντιλήψεων και των πρακτικών των εκπαιδευτικών ως προς την αναγνωστική ικανότητα και τη διαχείριση της ετερότητας του μαθητικού κοινού στο δημοτικό σχολείο.
Γ. Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη & Γ. Φραγκούλης 195

Αναδυόμενος Γραμματισμός και Διδακτική Πράξη

Κατανοώντας και απολαμβάνοντας την παιδική λογοτεχνία
Lesley Mandel Morrow 207
Διαφοροποιήσεις στη δομή του κειμένου και οι επιδράσεις τους στην ποιότητα της συζήτησης κατά την ανάγνωση ιστοριών στην προσχολική τάξη
Ελισσάβετ Χλαπάνα 239
Η συμβολή των πληροφοριακών κειμένων στην καλλιέργεια του προφορικού λόγου των παιδιών της προσχολικής ηλικίας
Ειρήνη Σιβροπούλου & Μαρία Σακελλαρίου 259
Σύγχρονα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία: Η πολυτροπικότητα του κειμένου και η αξιοποίησή της για την ανάδυση του γραμματισμού σε παιδιά προσχολικής ηλικίας
Τασούλα Τσιλιμένη 273
Αισθητικός και γλωσσικός γραμματισμός: Μία συνδυασμένη προσέγγιση
Μαρίνα Σωτηροπούλου-Ζορμπαλά 287
Από το κινητικό παιχνίδι στην ανάγνωση
Καλλιόπη Τρούλη & Μαρία Αμπαρτζάκη 305
Η επικοινωνιακή προσέγγιση της γραφής και της ανάγνωσης στην προσχολική τάξη μέσω της «μεταφοράς» του ταχυδρόμου: Μία διδακτική παρέμβαση
Θεοδωρακάκου Μαρία 319

Ο αναδυόμενος γραμματισμός στα διδακτικά βιβλία και στα προγράμματα σπουδών

Γραμματισμός στην Α΄ τάξη του δημοτικού σχολείου: Μία «ανάγνωση» των νέων εγχειριδίων για τη γλώσσα
Κατερίνα Δημητριάδου & Ελένη Κονσούλη 333
Πρακτικές γραμματισμού στα κειμενικά είδη στην πρώτη σχολική ηλικία
Αθανάσιος Μιχάλης 345
Ανάπτυξη κειμενικών δεξιοτήτων μέσα από αφηγηματικά πλαίσια κατά την πρώτη σχολική ηλικία: Η περίπτωση του βιβλίου των θρησκευτικών της Γ΄ τάξης του δημοτικού σχολείου
Τριανταφυλλιά Σαραφίδου 361
Η γλώσσα στα προσχολικά προγράμματα σπουδών του Καναδά και της Ιαπωνίας
Ευανθία Συνώδη 371

Αναδυόμενος γραμματισμός και αξιολόγηση

Βαθμός δυσκολίας δοκιμασιών αξιολόγησης της φωνολογικής επίγνωσης παιδιών προσχολικής ηλικίας
Μαρία Ε. Χατζάκη 391
Κριτήριο Αξιολόγησης των Γνώσεων για τον Γραπτό Λόγο: Έλεγχος των ψυχομετρικών του χαρακτηριστικών σε Κύπριους μαθητές Α' τάξης δημοτικού σχολείου
Γεώργιος Μανωλίτσης & Ευφημία Τάφα 405

Ευρετήριο θεμάτων 423
Ευρετήριο ονομάτων 427

Έρευνα σχετικά με τα κίνητρα για ανάγνωση στη νέα παγκόσμια εποχή. Τι γνωρίζουμε, τι πρέπει να γνωρίζουμε και γιατί έχει σημασία

Linda Gambrell

Σε ποιο κομμάτι της παγκόσμιας ατζέντας για τον γραμματισμό υπεισέρχεται η έρευνα για τα κίνητρα για την ανάγνωση; Μία εποπτική προσέγγιση είναι απαραίτητη για να θέσουμε αυτό το ερώτημα ώστε να μπορούμε να εστιάσουμε πιο καθαρά στον ρόλο των κινήτρων καθώς αυτός σχετίζεται με την ανάπτυξη των αναγνωστικών ικανοτήτων από μία παγκόσμια οπτική. Υπάρχει δυνατός ισχυρός δεσμός μεταξύ των κινήτρων για την ανάγνωση και της επίτευξης της ανάγνωσης, επομένως είναι απαραίτητη η έρευνα σχετικά με τα κίνητρα για την ανάγνωση η οποία να διασχίζει γεωγραφικά και πνευματικά σύνορα.

Έρευνα κινήτρων ανάγνωσης στη νέα παγκόσμια εποχή

Στην αλλαγή του αιώνα, αρκετά κράτη έστρεψαν την προσοχή τους στις προσπάθειες βελτίωσης των δεικτών γραμματισμού σε εθνικό επίπεδο. Το 1998 η Ιαπωνία έθεσε σε εφαρμογή τα Νέα Μαθήματα Σπουδών (New Courses of Study) με την έγκριση του Υπουργείου Εκπαίδευσης, Πολιτισμού, Αθλητισμού, Επιστήμης και Τεχνολογίας· επίσης, το 1998, η Μεγάλη Βρετανία εισήγαγε τα Εθνικά Κριτήρια (National Standards) για όλα τα σχολεία· το 1999 η Αυστραλία έθεσε σε εφαρμογή τη Διακήρυξη της Αδελαΐδας για τους Εθνικούς Σκοπούς της Εκπαίδευσης στον 21ο Αιώνα (Adelaide Declaration on National Goals for Schooling in the Twenty-First Century)· το 2001, οι Ηνωμένες Πολιτείες έθεσαν σε εφαρμογή τον Νόμο Κανένα Παιδί Δεν Μένει Πίσω (No Child Left Behind)· και το 2002 οι Φιλιππίνες εισήγαγαν την Πράξη Διοίκησης της Βασικής Εκπαίδευσης (Governance of Basic Education Act). Επιπροσθέτως, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών χρηματοδοτεί το πρόγραμμα Δεκαετία Γραμματισμού (Literacy Decade) (2003-2012) Εκπαίδευση για Όλους (Education for All) (United Nations, 2002). Το πρόγραμμα Δεκαετία Γραμματισμού αντανακλά την ισχυρή παγκόσμια συμφωνία ότι η ικανότητα του ατόμου να διαβάζει είναι θεμελιώδης για την πλήρη συμμετοχή του στην κοινωνία (Parris, Gambrell & Schleicher, 2008). Στη νέα εποχή του παγκόσμιου γραμματισμού, τα κίνητρα για ανάγνωση έπρεπε να βρίσκονται στο προσκήνιο των προσπαθειών ώστε να αυξηθεί ο γραμματισμός παγκοσμίως. Ανεξάρτητα από τον πολιτισμό και τη χώρα, οι εγγράμ-

ματοι που έχουν υψηλά κίνητρα για ανάγνωση είναι πιο πιθανό να κατακτήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους ως προς τον γραμματισμό σε σύγκριση με εκείνους οι οποίοι στερούνται κινήτρων.

Ερευνητές και εκπαιδευτικοί παγκοσμίως μόλις ξεκινούν να συνεργάζονται σε έρευνες σχετικές με τα κίνητρα για ανάγνωση οι οποίες θα παρέχουν κατανόηση σε βάθος για την ανάπτυξη του γραμματισμού. Παρόλο που οι χώρες διαφέρουν σε ό,τι αφορά στους κοινωνικούς και οικονομικούς σκοπούς καθώς και στους σκοπούς σχετικά με τον γραμματισμό πολλά θα μάθουμε από τις συγκριτικές μελέτες σχετικά με τα κίνητρα για ανάγνωση.

Ενώ το Πρόγραμμα για τη Διεθνή Αξιολόγηση Μαθητών (Programme of International Student Assessment – PISA, 2006) και η Διεθνής Μελέτη Προόδου Ανάγνωσης Γραμματισμού (Progress in International Reading Literacy Study – PIRLS, 2006) έχουν προωθήσει τις προσπάθειες συλλογής διεθνών στατιστικών στοιχείων σχετικών με τους δείκτες της ανάγνωσης, των μαθηματικών και της επιστήμης παγκοσμίως, δεν έχει δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στα κίνητρα για ανάγνωση.

Το πρόγραμμα PISA αξιολογεί τον βαθμό στον οποίο οι μαθητές που πλησιάζουν την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης έχουν αποκτήσει τη γνώση και τις ικανότητες που είναι απαραίτητες για την πλήρη συμμετοχή στην κοινωνία, εστιάζοντας στην επάρκεια προσόντων στα βασικά πεδία γνώσης, δηλαδή στην ανάγνωση, στα μαθηματικά και τις φυσικές επιστήμες. Πάνω από ένα εκατομμύριο μαθητές 15 ετών σε 41 χώρες έχουν συμμετάσχει στο πρόγραμμα αξιολόγησης PISA. Όσον αφορά στην ανάγνωση, η αξιολόγηση επικεντρώνεται στην ικανότητα των μαθητών να χρησιμοποιούν γραπτές πληροφορίες για διάφορες καταστάσεις της ζωής που μπορεί να κληθούν να αντιμετωπίσουν. Επομένως, η «ανάγνωση» ορίζεται από το ενδιαφέρον, τη συμπεριφορά και την ικανότητα των μαθητών να χρησιμοποιούν την ανάγνωση, ώστε να έχουν πρόσβαση, να διαχειρίζονται, να αφομοιώνουν και να αξιολογούν τις πληροφορίες, να δημιουργούν νέα γνώση, να επικοινωνούν με τους άλλους ανθρώπους, να συμμετέχουν αποτελεσματικά στην κοινωνία.

Η μελέτη PIRLS υπολογίζει τις τάσεις στους ρυθμούς ανάγνωσης στους μαθητές της τετάρτης τάξης του δημοτικού σχολείου σε 35 διαφορετικές χώρες και συλλέγει πληροφορίες σχετικά με εμπειρίες ανάγνωσης στο σπίτι και στο σχολείο. Η μελέτη PIRLS αποτελείται από ένα γραπτό τεστ κατανόησης κειμένου (κατόπιν ανάγνωσης) και μια επισκόπηση προσόντων σχετικά με αναγνωστικές μορφές συμπεριφοράς και προδιαθέσεις. Αυτή η αξιολόγηση εκτιμά την ικανότητα των μαθητών να κατανοούν ποικίλα κείμενα τα οποία ταξινομούνται σε δύο βασικές κατηγορίες: απόκτηση και χρήση πληροφοριών και εφαρμογή εμπειριών γραμματισμού.

Ενώ οι αξιολογήσεις PISA και PIRLS περιλαμβάνουν ερωτήσεις σχετικές με τα ενδιαφέροντα και τις προδιαθέσεις των αναγνωστών, τα δεδομένα στηρίζονται πρωτίστως στις ατομικές αναφορές των μαθητών. Οι αξιολογήσεις PISA και PIRLS

παρέχουν από κοινού δεδομένα για την επίδοση των μαθητών στην ανάγνωση σε δύο σημαντικά σημεία της εκπαίδευσης: στην τετάρτη τάξη του δημοτικού σχολείου και στην ηλικία των 15 ετών. Επιπλέον, στις συμμετέχουσες χώρες παρέχονται στοιχεία δεικτών ανάγνωσης σχετικά με την εντός-του-σχολείου, μεταξύ σχολείων και μεταξύ χωρών διαφορά, καθώς και των πιθανών παραγόντων που επηρεάζουν αυτές τις διαφορές. Η γνώση μας σχετικά με την ανάπτυξη της ανάγνωσης θα ενισχυόταν σημαντικά εάν αυτές οι διεθνείς αξιολογήσεις παρείχαν περισσότερες πληροφορίες όσον αφορά στα κίνητρα για ανάγνωση.

Η σημασία των κινήτρων: θεωρητικές απόψεις

Στο πεδίο της ανάγνωσης υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον για την κατανόηση της δομής των κινήτρων για ανάγνωση και των συστατικών στοιχείων αυτής της δομής. Το κίνητρο για ανάγνωση ορίζεται ως η πιθανότητα εμπλοκής ενός ατόμου σε ένα αναγνωστικό εγχείρημα και συνέχισης αυτής της δραστηριότητας παρά τις προκλήσεις. Ο ορισμός βασίζεται σε δεκαετίες έρευνας από συμπεριφοριστές, ανθρωπιστές, γνωστικούς και κοινωνικογνωστικούς ψυχολόγους.

Στις αρχές του 20ού αιώνα, οι *συμπεριφοριστές* διατείνονταν ότι τα κίνητρά μας προκύπτουν από τις αλληλεπιδράσεις με το περιβάλλον μας, εννοώντας ότι καθοδηγούμαστε από ζητήματα ή καταστάσεις που θέλουμε να επιτύχουμε και να ικανοποιήσουμε (π.χ. επιβράβευση, κίνητρα) ή να αποφύγουμε (π.χ. δυσάρεστες συνέπειες) (Skinner, 1953· Thorndike, 1910· Watson, 1913). Όταν οι μαθητές διαβάζουν *απλώς και μόνο* με σκοπό να λάβουν ανταμοιβές (όπως βαθμοί, παιχνίδια ή φαγητό), ανταποκρίνονται σε ένα περιβάλλον που αντιμετωπίζει την ανάγνωση ως κάτι το οποίο ελέγχεται εξωτερικά. Πολλοί παιδαγωγοί θέτουν το ζήτημα της ποιότητας της αλληλεπίδρασης του μαθητή με το κείμενο όταν γίνεται χρήση τέτοιων μεθόδων και της αξίας αυτών των εξωγενών κινητήριων δυνάμεων, στην προσπάθεια να ενθαρρύνουν τους μαθητές να διαβάζουν για εγγενείς σκοπούς, όπως η ευχαρίστηση και η απόκτηση πληροφοριών (Labbo, 1999· Lepper, Green, & Nisbett, 1973· Mallette, Henk, & Melnick, 2004).

Η άποψη των *ανθρωπιστών ψυχολόγων* είναι ότι καθοδηγούμαστε από τις εσωτερικές μας ανάγκες και αναζητούμε να ελέγξουμε τη ζωή μας. Η ιεράρχηση του Maslow (1943) σκιαγράφησε τέσσερις *βασικές* ανάγκες και τρεις ανάγκες *ανάπτυξης*. Οι βασικές ανάγκες περιλαμβάνουν την επιβίωση (φαγητό, στέγη, νερό), την ασφάλεια (απουσία συναισθηματικής ή φυσικής απειλής ή βλάβης), την έννοια του ανήκειν (σύνδεσμοι με τους άλλους) και την αυτοεκτίμηση (θετική εκτίμηση για τον εαυτό μας). Εάν οι βασικές ανάγκες δεν ικανοποιούνται –και πολλοί από εμάς γνωρίζουν μαθητές για τους οποίους αυτές οι ανάγκες παραμένουν σε πολύ μεγάλο βαθμό ανικανοποίητες– οι ανάγκες ανάπτυξης, δηλαδή οι ανάγκες για πνευματικά επιτεύγματα, αισθητική συναίσθηση και αυτο-